

נוספות ל"מקור הרעה"

בגליון ל"ר של "העולם" במאמרו "מקור הרעה", תובע מר סלודסקי את עלבון שפתנו מן המורים העבריים החדשים שלא שמשו כל צרכם והם פשוט "עמי הארצות", ולפיכך אין ביכלתם להקנות את השפה לתלמידיהם, ומשום כך הולך ופוחת, או בלשוננו, כבר אפס הקורא העברי.

כותב המאמר הנכבד מאמין שגילה את "כל" מקור הרעה, ושזוהי הסיבה העיקרית להתמעטות מספר הקוראים והגורם לכמה הופעות מעציבות, כמו הפסקת "הצפירה" ומלחמת קיום קשה של העתונים העבריים המתקיימים עוד, שאין להעלים עין מהם.

כי אמנם כוון מר סלודסקי למקצת מן האמת — אין איש שרגיל אצל ענין המורים וטיבם יכול לפקפק בדבר. להלן אביא גם דוגמאות ועובדות בנידון זה. אולם בשום אופן אין לתלות את הקולר אך ורק במורים עבריים אחרים שלא שמשו כל צרכם. עובדה היא, שרוב המורים, ובפרט מן הזקנים והקשישים, רכשו להם עוד בנעוריהם — אם מעט ואם הרבה — ידיעות בספד רותנו העתיקה החל מן התנ"ך, תלמוד, מדרש ופוסקים, עד הספד רות הרבנית והספרות החדשה שבחדשה. ישנם גם רבים שהם תלמידי מירי חכמים מובהקים במלוא מובן המלה צנאי מלאי ספרא, — ובכל זאת רבים מן המורים הללו קובלים על שאינם רואים סימן ברכה בעמלם. תלמידיהם לומדים ולומדים, ואחרי שנים מעטות הם שוכחים כל מה שלמדו וכאלו לא למדו מעולם. אנו פוגשים תלמידי דים שגמרו חוק למודם בבתי ספר עבריים ובושה תכסה פנינו, שאינם יודעים גם לקרוא בספר בלי נקודות. בכל עיר ועירה מתקיימים קורסים לעברית, ושומע אתה תכופות גם דבור עברי מצלצל ברחובות, ובכל זאת, כשעורכים הרצאה עברית, ריק הוא האולם למחצה וגם ליותר, ואלו שבאו לא צעירים הם, כי אם מי שהיו חובשי בית המדרש או משכילים באים בימים. בעיר מושבי מתקיימת מות כבר אגודות של נוער "המשתלמים" בשפה העברית זה שנים; מרביצים להם תורה עברית לילה לילה, ובכל זאת עוד לא זכיתי לראות אף אחד מהם קורא עתון או מעיין בספר עברי! וכן גם במקומות אחרים.

שלשה עשר אלף צעירים מבית"ר הצהירו בכנסיותם, שנערכה לפני זרשים בבירת פולין, כי העברית היא שפתם. תאבדעה הנני כמה מן הצעירים הללו קוראים עברית בפועל, כמה מהם קונים ספר עברי!

מקור הרעה של שכחת שפתנו והתמעטות יודעיה, הוא לא המורה העברי העובד בזיעת אפו ועל הרוב מסור בכל נימי נפשו לרעיון תחית השפה — אלא פשוט: אין לומדים עברית. הא כיצד? ישאל הקורא: הלא מתקיימים כמה מאות בתי ספר עבריים שמרביצים בהם את שפתנו? וכלום אלפי האגודות של הנוער המשננות את לשוננו אפס הן? הרי מעולם לא שמענו דבור עברי כמו דווקא בימינו ודווקא מפי צעירים, ועוד כמה וכמה עובדות שיש בהן להכחיש את ההנחה כי "אין לומדים עברית". אולם עומד אני על דעתי שמקור הרעה היא בזה שאין לומדים, כלומר: למוד זה אין בו כדי להקנות לתלמידים ידיעה רחבה ומקפת בלשון, שתכשירהו להיות קורא ספר או עתון עברי. ברוב בתי הספר העבריים בגולה מלמדים עברית לכל היותר ארבע שעות ליום, זאת אומרת: שפת, תנ"ך ולפעמים גם מדרש ומשנה במדה זעומה. בתי ספר שמלמדים תלמוד ונושא כליו מעטים הם, או שבכלל אינם במציאות. השעורים לעברית מיסודם של האגודות נותנים לכל היותר שלש פעמים בשבוע. כביה"ס העברי נמשך הלימוד ארבע או חמש שנים, אחר כך עוזבים התלמידים את ביה"ס ופונים מי למלאכה מי למסחר, והרוב ממשיך את למודיו בבתי ספר ממשלתיים. אם נאמר שעשרה אחוזים מהצעירים ממשיכים גם אחד כך ללמוד ולהשתלם בידיעת שפתנו, הרי זה אחוז יותר מדי גדול. ברם, נאמר שכן הוא; כלום מהם נושע! והלא כבר עברו יותר מעשר שנים מזמן שנוסדו בתי ספר עבריים בתפוצות הגולה ואיה איפה הם העברים הללו!

אין להעלים עין מהעובדה, שבימינו רוב ההורים מסתפקים בזה, שבניהם יודעים תפלה בסדר, ואם הניעה ידיעתם לכדי הבנת פרשה בחומש או פרק בנביאים ראשונים, כבר חושב האב שמלא את כל חובו לחינוך בנו. ללמדו תלמוד וכיוצא בזה מן הספרות העתיקה הרי זה נחשב בימינו לעוון כלפי הילד, ששוללים מאתו את היכולת להשתלם באיזה מקצוע כדי שיוכל לעמוד במלחמת החיים הקשה, ואם האב הנהו בראורייני ובעמקי נשמתו מהבהב עדיין שביב של אותו נר — "נר התלמוד" — ולבו כואב על ארון הספרים המלא נמרות ישנות ומדרשים משומשים העומד עזוב ונלמד בפנתו, — הריהו עושה כל מה שביכלתו כדי ללמד את בנו גם תלמוד שעה או שעתים ליום. אולם ברבות הימים גם זה חדל.

אם נעשה סך הכל מכל קוראי עברית בימינו — כוונתי, כמובן, לאלו שכנולה — אנוסים נהיה להודות, כי תשעים ותשעה אחוז מהם הנם מי שהיו חובשי בית המדרש הישן והמשכילים מהדור הקודם, היינו: אלו שלמדו בזמנם לכל הפחות משש עד עשר שעות ביום ולמעלה מזה, וספגו לתוכם את העברית מכלי ראשון. והעיקר: הם ישבו ולמדו בהתמדה שנה אחר שנה והרבו להגות בספרים העבריים, שכל בית מדרש בעירה קטנה מלא מהם. חובש ביה"מ בהזדמן לידו ספר מן הספד רות החדשה, אם גם אינו רגיל בקריאתה והמון המלים המחדשות אינן נהירות לו, הרי אחרי התאמצות כל שהיא יקרא ויבין. ולאידך גיסא כלום אפשר הדבר למסור בספרי הלמוד השונים אף מקצת מאוצר המלים ומהמון הבטואים וצרופי לשון שנמצאים בספד רות העתיקה! מסופקני אם צעיר שנמר בי"ס עברי ולא למד מעור דו את התלמוד ולא עיין בספרי החסידים, ידע לקרוא כתבי מנדלי או אפילו ספוריו של ענונו! מובן שישנם יוצאים מן הכלל; אך מהם אין לשפוט. הללו אם הגיעו למרות אי ידיעתם את התלמוד, לידי שלמות בשפתנו, נוכל לאמר עליהם שהמיתו את עצמם "באהר לה של העברית" ומכונן אלו אין מביאים ראיה. אולם הרוב הנדול של הצעירים הרי מסתפקים במאות אחדות של מלים, שחוזרים עליהן בכל משפט עד כדי הקאה. מי שנוטה און-קשבת לפטפט העברי של בוגרי הקורסים השונים, יזכח עד מהרה, כמה גדולה עניותם הלשונית של אלו, שאין ביכלתם לבטא אף משפט עברי אחד כהונן. נוח לי לרבור עברי שכונן זה שלא ישמע כלל.

אין אני מאשימם, חלילה, על אי ידיעתם: הרי לא למדו יותר מארבע מאות מלים — ומנין ידעו?

העתונות העברית שלפני המלחמה והספר העברי תמכו יסודותיהם אך ורק בקורא העברי מיוצאי בית המדרש. ומשנתרוקנו בתי המדרש מלומדיהם והצעירים נסחפו בזרם החיים החילוניים של הוללות ותענוגים, רדיפה אחר הממון וכדומה מהדברים שתקופתנו משתכחת בהם, אפסו גם הקוראים, ואנו מחפשים אחריהם ואיננו מוצאים אותם...

ישנו אמנם מספר גדול של קוראים מלשעבר והם חיים אתנו גם היום, אך מסיבות שונות התרחקו מאתנו; ומשהתרחקו שוב אין לקרבם. כוונתי פה לבעל הבית, שלפני עשרים שנה היה ידוע כתור "משכיל" בעירתו וקורא ותיק של העתון והספר העברי. אם נבקש אחרי שורש התרחקותו ממחננו, נמצאהו בעתון היהודי השולט עתה ברחוב היהודי — אמנם שלטון זמני כי גם ימיו ספורים. בעיני ראיתי כמה "משכילים" שנמנו לשעבר בין קוראי "הצפירה" של סוקולוב ולהוטים עכשיו אחר עתונים יהודיים — ואפילו כאלה שבעל נפש יפה סולד לעיין בהם. המלחמה הרסה את הגבולים, לא רק גבולי הארצות אלא גם גבולי האסטיקה והטעם, אנו מכריזים בקולי קולות על כל גן ילדים שנוסד, ועל כל בי"ס עברי שהוקם, אף כי קיומם ופריחתם של אלו בעתיד עדיין מוטלים בספק, ובה בשעה אנו מסיחים את דעתנו לגמרי מן הקורא העברי שישנו בעין אלא שנתרחק. אם יעלה בידינו להחזירו ולקשרו קשר אמיץ אל שפתנו ידאג הוא עצמו שבנו ידע עברית וימסרהו לידי מורה הנון, ושוב לא יהא מקום לכל אותם המורים שבצדק קובל עליהם מר סלודסקי במאמרו.

**

ולבסוף קצת סיוע למר סלודסקי. אמנם כן הוא שברחוב היהודי די שוורת אנרכיה נמורה בחינוך העברי. כל מי שרוצה בא ונוטל את השם "מורה לעברית" — למרות הסמינריונים המתקיימים — וההורים מוסרים לו את בניהם מבלי לשאול אפילו מי הוא, מתי, ואיך נעשה למורה. העיקר שידע לפטפט עברית "מודרנית", כלומר: בהברה ספרדית משובשת, והרי דוגמאות אחדות. מורה כזה הת יצב לפני ועד ביה"ס והראה את תעודותיו, במשך השיחה הפליט גם מליצה יפה, "שצריך לפשט את השפה". על הערתו של אחר המורים כי את השפה אין "פושטים" כי אם מפיצים, ענה הוא בתמידי מות "כי אצלנו בוורשה אומרים כך"...

שוב מעשה במורה שהציע את שרותו ותעודותיו מעירות עליו כי שמש בעירה אחת בקרפטורוסיה בבית ספר עברי ולימד — הכל בעברית — חשבון, ידיעת הטבע, פיזיקה, כימיה ועוד, ונמ שפה ותנ"ך. על אודות דבורו העברי "הצח" אין כדאי לספר, אולם העובי דה שצעיר זה לא ביקר בעצמו בשום בי"ס מעולם אפיינית היא.

בעיני ראיתי מורה שכתב על הלוח "ל"ג באומר" באלף, ומעשה במורה אחד שהגיע לעיר גדולה שבסלובקיה ומשום שהתעטף באיצטלא של דתיות זכה לתלמידים רבים, ולבסוף הורה בעצמו שאת כל ידיעותיו בעברית "שאב" מתוך הספר "שפת עמי" של משה ראטה.

חושבני שזה יספיק. כי במידה שמספרים יותר יגדל הכאב, שבה ירדנו...

הגיעה העת לדון בכובד ראש על עתירות שפתנו ותרבותנו בנולה.